

TILIKE MÁR TÍZÉVES MÚLOTT

Zsiga bácsi elé odatették a feketét, és ragyogó arca talán még szélesebbre nyílt, lágy, meleg, mosolygós fények ömlöttek végig a piros orcákon, a vastag bajuszon, a duzzadt fülcimpákon.

– 1907-ben volt hasonló hideg – mesélte az asztal felső részének. – Akkortájt Miskolcon voltam, és Füzéressyvel, a szolgabíróval vidrára lestünk a Sajó partján. Mikor ugyanis kint jártunk a Sajónál, mert egy-két nyúl mindig akadt arrafelé, hát egyszer csak halcsontokat látunk a part mentén. „Itt vidrának kell lenni” – mondok, oszt mindjárt meg is állapodtunk Füzéressyvel, hogy vacsora után megint kijövünk vidralesre. Hej, de kutya hideg volt azon az éjszakán!

A kántortanító diadalmasan Zsiga bácsi elé hozta az aggregény Lőrinczit, mint valami tilosban járt bojtárt.

– Elszökött az asszonyok közé, és ott folyton arról beszél, hogy ő lenne a legjobb férj, ha megnősülne. Könnyű dolog így feltételes módban hősködni!

– Hát csak próbáld meg, majd meglátjuk, milyen véleményt mondasz rólad a feleséged – kacagott Kovácsfy, a sírköves.

– Különb is hátralékban vagy, komám – szólt Ernő, a házigazda, és teletöltötte Lőrinczi poharát a bágyadt, bácskai vinkóval.

Mindenki nevetett és helyeselt. Maga Lőrinczi is mosolygott, és engedelmesen nyúlt pohara után.

– A tékozló fiú bűnbánóan visszatér az apai házba – szavalta, és mindenki koccintásra emelte poharát.

A szalonból vidám ének hullámozott, pattogott át, a fiatalság dalolva ropta a csárdást.

*Rámás csizma hadd szakadjon el,
Csak a rózsám, az ne hagyjon el!*

– Igaz, hogy Cilike menyasszony? – fordult a puha, hóhajú gyógyszerészné Csontosnéhoz, a tanítónéhoz.

– Én még semmiről sem tudok – mondta bizonytalanul Csontosné, és tovább nézte, irigyelte a rezgő, ölelkező fiatalokat.

– Én úgy hallottam, hogy az a dél-szerbiai kapitány a legkomolyabban érdeklődik Cilike után. Már vizített is volna náluk. A korzón is mindig vele látják.

– Én a múltkor Török Pistával láttam. Cilike, bizony, sokaknak tetszik. Nagyon csinos. Kitűnő alakja van. Nézze csak, milyen szép lábai vannak, mint egy színésznőnek. És nagyszerűen beszél szerbül.

A két asszony sokáig kémlelgette, ámulgatta a rezgő, viruló Cilikét, akiről hirtelen elfelejtettek valami rosszat mondani. Nehéz is lett volna, mert ma este tagadhatatlanul ő volt a legszebb, a ruhája is nagyon ízléses volt, táncában és minden mozdulatában pedig annyi egyszerű és természetes báj ringott és lüktetett, hogy a pletykának hallgatnia kellett. A szűrő és boncolgató tekintetek továbbkúsztak a kis Kovácsfy Katicára, aztán a jámbor Zsuzsikára, no meg a többiekre, és mindenütt találtak kivetni vagy megszólítani valót.

Az ebédlőben Somorjai, a tiszteletes állt, és felköszöntőt mondott a házigazdára.

– Ő az, aki összefog bennünket, szatócsokat és papokat, diplomásokat és kisgazdákat, és öntudatossá teszi hitünket és fajiságunkat. Ő az, aki egymásba akasztja kezünket, és azt mondja: szeressétek egymást, hiszen testvérek vagytok, egy családnak gyermekei . . .

Zsiga bácsi szemében könnyek remegtek, az urak megilletődve néztek poharukba. A szalonban a molett patikusné hangja csattogott, csobogott, csilingelt, mint tündérmesék csengettyűs vizesése:

*Hajlik az akác és hajlik a lombja,
Ennek a legénynek vagyok a bolondja,
A bolondja magam vagyok . . .*

– Mintha új vizeken járnánk – mondta Tibor a kicsi, rózsaszín fülű Ellának, akinek az előbb még azt magyarázta, hogy milyenek képzeli majd az életet, ha elvégzi az egyetemet.

– Új vizeken? – csodálkozott Ellácska.

– Én még azt a régi világot is láttam gyermekkoromban, azután véres, zavaros évek jöttek, s csak most, mondhatnám, csak ma este látom kibontakozni az új világ körvonalait.

– Én, lássa, sose tudom, mi lesz, hogy lesz, én nem látok előre semmit. Buta vagyok, pedig szeretnék sokat tudni.

– *Savoir pour prévoir* – idézte Tibor Comte jellegét.

– Igen, igen, *savoir pour prévoir* – lelkesedett Ellácska, és szinte

belepirult a lelkesedésbe, vagy talán abba az örömbbe, hogy hiánytalanul megértette a francia szavakat.

Az ebédlőben hatalmas éljen és vastag zürzavar csörömpölt szerzetesjével. A beszédnek vége volt, mindenki pohara után nyúlt, hogy koccinthatson a vezérrel, a kedves házigazdával, akire sokak szemében a tiszteletes beszéde új, szinte biblikus fényeket hullatott. Ernő nyugodtan és szeretettel koccintgatott, s ezekben a kurta, szaggatott mozdulataiban is volt valami nagyvonalú, ígéretes és öntudatos, amelyet Márai, a villanyszerelő éppúgy kiértzett, mint Lőrinczi, a fáradt európeér.

– Most egészen másképp látunk – szólt a nyúlánk Szabó ügyvéd Somorjaihoz. – De nemcsak Ernőt látjuk másnak, hanem önmagunkat, rendeltetésünket, életcélunkat is másnak látjuk. Most már nem inogunk többé ide-oda, hanem kemény léptekkel megyünk a megmutatott és öntudatosá vált cél felé.

– Tenni kellene valamit – bólingatott Kovácsfy, a sírköves, aki szemben ült Szabóval.

– Tenni kellene valamit – erőstgette Török Pista, a fiatal kisgazda is, és hátratolta előrecsúszott kezeldőt.

– És tenni is fogunk valamit – bizonyított határozott hangon a tiszteletes. – Annyi terv vár megvalósításra, hogy magunk se tudjuk, melyikbe fogjunk előbb. Itt a kultúrszövetség terve, egy nagy takarékpénztár terve, egy részvénytársaság terve, mely függetlenül a kultúránkat az önző és velünk nem érző tőkétől . . .

– Csak minden politika nélkül! – tanácsolta a nyúlánk Szabó, és ferde szemöldökei kissé félreugrottak.

– Nem, nem, arra semmi szükség sincsen. Még a látszatát is kerülnünk kell. Mi egyszerűen a kultúránkat akarjuk megőrizni, és semmi mást. Ez jogunk és kötelességünk.

A szalonban egyszer Ágnes ült a zongoránál, máskor meg megint Zsuzsika, a végrehajtóék szelíd szemű lánya, jelenleg pedig éppen Jóska váltotta fel őket, ez a kócos hajú, szögletes vállú jogász, aki hol Chaplint, hol valami zongoravirtuózt akart utánozni. Tagadhatatlan, hogy a modern tánczenét ő játszotta a legügyesebben, kitűnő technikával csapkodta a zongorát, ritmusa szinte felrángatta a lábakat, és a fiatalság széles, határtalan jókedvvel táncolta, bömbölte a Csicsónét, meg a Teve van egypúpú kezdetű aktualitást.

A szalon melletti kis szobában három-négy fiatalember iddógált, diákcsfnyekről, cselédlányokról és nemi betegségekről röhögve és

beszélgetve. A lányok, Cilikével az élükön, többször megzavarták őket, ellopták a poharukat, és átcsalták az ivókat a szalonba egy csárdásra. Az „iszákosok” könnyen engedtek a csábításnak, és hamar elfelejtették a magukra erőszakolt „férfias” pózokat.

A háziak tortákat kínálgattak: csokoládésat, puncsosat, mogyorósat meg gesztenyésat. Nehéz ügyességvizsga volt a kínáló karokon imbolygó és hintázó tortákból a megfelelő szeletet levágni, mégis csupán Márainé bukott meg ezen a vizsgán, aki ölébe ejtette csokoládés szeletét. A karcsú és figyelmes háziasszony gyorsan karon fogta a piros fülű Márainét, és a fürdőszobába ment vele, hogy a csokoládés foltokat eltüntessék.

Az ebédlőben izzóbb lett a hangulat, mindenki tervezett, lelkesedett, és sokaknak eszébe jutott Széchenyi meg a Magyar Tudomány Akadémia alapítása. Somorjai hangja szikrázott, lobogott a vastag füstben, mint a rakéta.

– Nekünk új életet kell élnünk: a magunk életét. Eddig még csak a múltat próbáltuk folytatni gyáván, ügyetlenül, de most már kisebbségi életet kell élnünk, új életet. Mi nem konzerválhatjuk emlékeinket, tradícióinkat, nekünk haladnunk kell a korrallal, és számolnunk kell a többség mentalitásával, különben elveszünk.

– Nagyon helyes! – biccentett kopaszodó fejével Szabó. – Ez okos beszéd. Mi nem topoghatunk egy helyben, nekünk haladnunk kell, alkalmazkodnunk kell, ez a mi életünk első feltétele.

– Mi ragaszkodunk a kultúránkhoz – csengett Török Pista hangja –, és ezért mindent meg kell tennünk.

Közhelyes közbeszólását többen megúgyvanzozták, mert, különösen a diplomás emberek, sokra becsülték Török Pista elevenségét, lelkes kultúraszeregetét. Széles parasztféjében sok megértés és okosság volt. Korán veszítette el szüleit, ezért könnyen felszabadíthatta magát a béklyós parasztradícióktól, a földszagú közönytől. Teljesen maga gazdálkodott, s hozzá még modernül gazdálkodott néhány holdnyi birtokán, sokat és szeretettel olvasott, és részt vett minden egyesületben, minden kulturális megmozdulásban.

Márainé a háziasszony rezedazöld pongyolájában jelent meg újra a szalonban, s mindenki vidáman gratulált, mert a finom pongyola csakugyan jól állt a bágyadt, igénytelen asszonyon.

– Milyen csinos asszonyka maga – szólott némi leereszkedéssel s talán nem minden sértő szándék nélkül Müllerné, az építész felesége.

Azután megint Csontos tanító nővérével folytatta beszélgetését a krizantémokról. Müllerné ügyes kertész nő hírében állott, s amellett a legszebb asszony volt ezen az estén.

Lőrinczi megint visszaszökött a szalonba, és hanyagul megállt Müllerné előtt.

– Mi lesz a francia klubbal, madame?

– Miért tőlem kérdi, ha maga a titkára? – kacagott kacérkodva a szép asszony.

– Igen, igen, de a taggyűjtést önök vállalták magukra. Tagok nélkül nem dolgozhat a klub.

– Ja, igaz, Zsóka – fordult a szép asszony a száraz Csontos lányhoz. – Nem akarnál te is belépni?

Zsóka, a fonnyadt vénlány elpirult. Talán a szépségtől, talán dacból.

– Nem tudok én a magyaron kívül más nyelvet.

– Tant mieux! – mosolygott Lőrinczi. – Quand puis-je vous voir, ma grande chérie?

– Disons: mardi. Mon mari partira ce jour la á Novi Sad et je serai tout á fait seule et je vous attend.

– A quelle heure?

A szép asszony lehajtotta a fejét, mint a bűnös, alig hallhatóan súgta:

– A six.

Ágnes ültették most a zongorához, hogy hallgatókat játsszon. Először a Kék nefelejcsét rendelték meg nála, azután Csontos tanító odabajolt Ágnes hamvas, illatos fejéhez:

– Kérem alázattal, hogy: Kondorosi csárda mellett . . .

– D-dúr!

– Nem, könyörgöm. F-dúr.

Majdnem mindenki énekelt:

*El van az már rég szeretve.
Attól ugyan alhatik kend,
Alhatik kend.*

Tibor nem énekelt, és hamarosan magyarázatát adta a némaságának.

– Nem szeretem, ha a magyar nótát karban éneklük.

– Én egyáltalán nem szeretem a karéneket – kényeskedett Ellácska.

– A német dal, az arra született, hogy karban énekeljék – magyarázgatta Tibor. – A német dal magányosan énekelve egyhangú, unalmas, de három-négy hangon már erős és színes lesz. A népdal a néplélek megnyilvánulása. A német nép szereti a rendet, a szervezettséget; a nótájában is ez jut kifejezésre. A szláv dal is szép karban, de itt már nincs az a pedáns fegyelem és szervezettség, mint a germánál. Valami csendes, családias melegség van a szláv dalban, mondhatni, kollektív mélabú. Egy vezető énekes van náluk, a többi alázatos kísérelő, velebúsulói a panaszos dallamnak. A szláv lélek eszménye a családiasság, a szeretettel összekapcsolt közösség és a szláv dalban is megtaláljuk ezt a családiasságot, a kollektív bánat elsírását.

– És a magyar dal? – kérdezte Ellácska, és felhúzta keskeny szemöldökeit.

– A magyar dalt nem lehet karban énekelni, mert abban soha sincs kollektív panasz vagy öröm, de meg azért sem, mert nem tűr fegyelmet, beosztást, dallamszétválasztást. A magyar dal szeszélyes, az individualista magyar lélek tükre. Néha nem is lehet énekelni, az ember feje csak leesik az asztalra némán, feketén, és ezért ez is nóta. Olykor suttogni kell, máskor dacosan harsogni, egyszer összeroppan a pohár az ember kezében, aztán meg felszakad valami keserves, ezeresztendős sóhaj... Ez a magyar nóta. A magyar lélek árva lélek itt Európában. Nincs rokona, de önmagában se találja meg családias békéjét. A magyar lélek individualista. Mindenki magának, magában búsul, a magyar népnek soha sincsen megértője, velebúsulója.

Ellácska eltűnődött, nótás emlékei és élményei között kotorászott, hogy Tibor beszédét illusztrálja és alátámassza. Neki is voltak már hangulatai, fájdalmai, amikor senki sem értette, miért búsul, s csupán a nótában tudott felolvadni. Egy-két magyar nóta mindent jelentett ilyenkor: költészetet, életfilozófiát, mákonyt és vigasztalást.

Buzás, a kéményseprő felemelkedett helyéről, mikor a nótázást meghallotta. Híres basszista volt, és büszke volt hangjára, no meg arra, hogy a Daloskör nélküle nem mert nyilvánosan szerepelni. Segíteni akart a szalon énekesin, akik között egy basszista sem akadt.

A zongora előtt a háziasszony fordult feléje:

– Csakhogy itt van, Buzás úr! Hogy érzi magát?

Ez a kérdés kissé felesleges volt, mert Buzás arcán vidáman virított a fényes szírmű jókedv. A bor meg a sok beszéd, amit az asztalnál hallott, s amiből nem sokat értett, de annál boldogabban sejtett, mélységes elégedettségbe kábították ezt az egyszerű, kormos kezű iparost.

– Nagyon, de nagyon jól, nagyságos asszony – áradozott a kéményseprő, és hosszasan szorongatta, rázogatta a háziasszony keskeny, fehér kezét.

Mikor kísérni kezdte a nótát, mindenki feléje fordult. Elégedettsége, önbizalma, jókedve még fokozódott. De azért Buzás figyelmes vendég volt, és az első szünetnél a háziasszonynál Tilike után érdeklődött.

– Tilike már nagy fiú, már tízéves múltott – bűgött boldog mosollyal a háziasszony. – Már negyedik elemibe jár.

– Istenem, hogy múlik az idő! – sóhajtott virulós arccal a kéményseprő.

– Bizony, már negyedik elemibe jár, és a legjobb tanuló. Szerbből is kitűnője van.

– Az én unokám is már beszél szerbül – bólingatott Buzás úr. – Ők már az új kor gyermekei.

Újabb nótába kezdtek, a dalolás mind jobban és jobban fzeltt, egymás után rendelgették a divatos és elfelejtett nótákat, és Ágnes ügyesen, cigányos fűrgeséggel csapott át az egyik dalból a másikba. Jóska pohárral a kezében megállt a zongoránál, és a zaj, a zene, a lüktető mámor meleg zűrjében suttozta:

– Szeretsz egy keveset, Ágnes lelkem?

Ágnes csak bólintott, és ujjai felszaladtak a nyolcadik oktávra.

– Egy picit nagyon, vagy egy nagyon picit?

Ágnes mosolyogva, fontoskodva cifrázta a dallamot.

– Nem felelsz?

– Ha játszom, nem tudok beszélni.

– Hát jó – szólt hangosabban Jóska –, akkor bólingassál. Igen vagy nem. Hát kezdjük a kérdezést. Szeretsz?

Ágnes bólintott.

– Nagyon? – faggatta tovább Jóska.

– Az tőled függ.

– Én majd megveszek érted. Az Isten élteszen.

– Ne igyál olyan sokat – dadogta a lány, és majd kizökkent a csárdás üteméből.

Az ebédlőben most Ernő, a házigazda állt fel, és megköszönte Somorjai bókolós szavait.

– Én azt hiszem, hogy Somorjai tiszteletes barátom tévedett, amikor bennem látta ennek a kedves társaságnak összefogóját. Nem az én személyem, nem az én névnapom hozott össze most benneteket, nem az forrasztja össze a mai tarkának látszó társaságunkat. Az

igazi kötőanyag nem én vagyok, az bennetek van, s annak szeretet a neve. Kultúránk szeretete fog és forraszt bennünket össze, akiknek egyébként különböző a gondolkozásunk, a foglalkozásunk, de ebben a szeretetben találkozunk, ez a kötőanyag mindennél erősebb. És mi evvel a kötőanyaggal építeni is tudunk, szíveket és lelkeket tudunk majd összeforrasztani, mint malterrel a fát meg a téglát. Így építhetünk templomot a lelkünknek. Kívánom tehát, hogy építésünk menél biztosabb legyen, hogy kötőanyagunk minél erősebben fűzzön össze bennünket a munkában, a hitben, a holnapban.

Éljenezés buggyant ki a torkokból, Zsiga bácsi vidám kicsi szemében ismét könnyek csillogtak, majd kilocsantak a boldogpiros orcákra. A kántortanító szorgalmasan töltött az üres poharakba.

A zongoránál most Ágneszt Zsuzsika váltotta fel, ez a meleg, molett, jóságos leányzó, aki játékában gondtalanul pazarolta olvatag, simogatós jóságát. Nem olyan fürgén és ötletesen játszott, mint Ágnes, de annyi beleéléssel és szeretettel, hogy a legfakóbb és legkopottabb nótába is forró, olvatag színeket öntött. Naivan, szinte önfelédten turbéskolt puha játéka mellé.

*Sír a hegedűm négy húrja,
Benne sír a lelkem búja,
Mert a rózsám mást szeret.*

– Kedves leány ez a Zsuzsika – mondta a plüssdványon Szabóné a szép hangú patikusnének. – Kár, hogy nem tudott még férjhez menni.

– Szegény leánynak nehéz ma férjhez menni.

– Nem gondolod, Kató, hogy a fiatalabb Simovics neki való lenne? Az bizonyos, hogy Zsuzsikából nagyon jó feleség lenne.

– Ki tudja ma értékelni a jó feleséget? – kérdezte a puha tokájú patikusné, és még jobban összesodorta a kezében felejtett hangjegyeket.

– Én úgy szeretném őket összehozni . . . Talán sikerülni is fog. Már egyszer össze is hoztam egy párt, és mondhatom, nagyon boldog házasság lett belőle. Hiszen te is ismered az Almásiékat?

– Én csak egyszer próbáltam összehozni egy párt, de az sem sikerült. Végül mindketten megharagudtak rám. Azóta megfogadtam, hogy soha többet. Minden zsák megtalálja foltját nélkülem is.

Tapsolás és halljukozás parancsolt csendet a szalonban. A kis Kovácsfy Katica lépett most elő matrőzgalléros blúzban, hogy monoló-

got adjon elő, amelynek Falusi kislány Pesten volt a címe. Sokan átjöttek az ebédlőből, és megálltak az ajtóban, hogy a kis Katicát lás-sák és hallják, mert nagy tehetség hírében állott a kislány. A különben igénytelennek látszó Kovácsfy Katica csakugyan értékes színészi tehetség volt. Annyi báj mozgatta finom kis testét, annyi derű, élet, elevenség szikrázott, sugárzott szeméből, mosolyaiból, arcjátékából, és olyan nyájas, hűzelgős muzsika volt folyton változó, frissülő hangja, hogy még azok is csodálkoztak, akik már ismerték a monológot és Kovácsfy Katica színészi rátermettségét.

– Nagyon nagy komikai erő van ebben a kislányban – lelkesedett fölényesen a szakszerű megállapításokkal Lőrinczi. – Kitűnően hangsúlyoz, a mimikája élénk, változatos, és újszerű. Kész művésznő. Kész művésznő.

– A kabaré következő száma Pálfi Cilike groteszk tánca! Zongorán kíséri szerénytelenségem!

Ezt Jóska kiálltatta be a monológ utáni tetszésporajba, és mindjárt le is ült a zongorához. Cilike némi elfogódottsággal kezdett különös táncába, de hamarosan fesztelenül, minden félelem nélkül mozogtak izmai. Fess, friss és finom alakja ide-oda rángatózott, hajlongott, húzódozott. Zsiga bácsi és Csontosné rosszálló ábrázattal összesúgtak, Török Pista pedig önfeledt vágyakozással bámulta a tobzódo, tündöklő mozgásokat.

Somorjai nemigen bírta a bort. Sokat koccintott, és többet ivott, mint amennyit idegei nyugodtan elviseltek volna. Meg kellett támasztani fejét, mert nehéz és kába volt, mint tikkadt nyári méhes. Kellemes káosz duruzsolt körülötte, eltorzult és elmosódott szavak, hangok, arcok, emlékképek járták kótyagos körtáncukat. Végre egy nótánál pihent meg, s úgy érezte, hogy hányt-vetett utazás után végre nyugodt öbölbe került.

*Mikor mentem hazafelé
Megnyílt az ég háromfelé.*

Buzás úr hamar mellette termett, és boldogan, büszkén kontrá-zott:

*Ragyogtak rám a csillagok,
Mert tudták, hogy árva vagyok.*

A dalolás fészket rakott az urak asztalánál. Egyik öreg nőta a másikat követte, gömbölyű, komoly és áhítatos arcok éledtek újra, és régi lángok lobbantak fel ismét ezekben a nótákban. A patikusné is átjött, hogy lebegő szopránjával színesebbé tegye a férfikart.

– Befűtta az utat a hó – kezdte a kántor tenorja, és Buzás úr helyeslően biccentett fejével, majd macskabajusza alól feldörgött hfres basszusa. A szemek csillogtak, a piros, puha szájak nyiladoztak, laposodtak, csúcsosodtak, a bajuszok ellankadtak, felkunkorodtak, az orrok pedig meg-megrándultak a nagy éneklésben.

– Hej, de szép ünnep ez, Zsiga bátyám – szólalt meg az első kis szünetben a ferde szemöldökű Szabó Domokos.

– Bizony, ünnep ez, öcsém – bólogatott Zsiga bácsi, és mindig duzzadtan mosolygós arca mintha komollyá és meghatottá vált volna.

– Hitted volna ezt valaha, hogy mi így összejövünk és így összeforunk? Ugye: soha! A magyar fajta úri fajta, szereti az emberek feudális beosztását. Ha úrnak születik, hát legyen úr, ha zsellérnek, hát legyen rendes, dolgos zsellér. Sokáig azt hittük, hogy ennek így kell lenni. Csak most látjuk, hogy tudunk mások is lenni: emberek, testvérek. Ha az idő, a szükség úgy hozza magával, hát leomlik minden fal és emlék közöttünk.

– Bizony, öcsém – rázta meg dagadt borzfejét Zsiga bácsi, én már sokféle magyarokat láttam, voltam már Erdélyben, Rimaszombaton, Zalában, Szilágyban, Sárosban, Szegeden, de mindig és mindennütt csak az úri fajtát láttam az én társaságomban. Most látom először, hogy egy magyar úr, akinek diplomája és ötszáz éves nemessége van, vendégül lát jobbágyi sorsból felvetődött embereket. Nagy dolog ez, fiam.

– Élni akarunk, új életformát keresünk. És közben rájövünk arra, hogy köztünk nincs is különbség, hogy a feudális világ osztályellentéte ostoba; hazug, elavult, és nem is szükséges a magyarságunkhoz. Rájövünk arra, hogy csak a demokráciában van jövőnk és létjogosultságunk.

A szalokban az asszonyok már türelmetlenek kezdtek lenni, a spalletta résein halovány, sárgás, hideg derengés remegett, mint a barackfagyalt. Mindenki a hazamenésről beszélt. Néhányan át is mentek az ebédlőbe, hogy férjüket a hazatérésre csalogassák.

– Már hajnalodik. Gyerünk.

– Hol? – tamaskodott a kántortanító.

– Nézzed csak, ott. Már látni is a templomtornyot.

Csakugyan, a felhasított spalettarésen, a párás, fagyott ablakon keresztül látni lehetett, hogy a katolikus templom tornya mögött egyre biztosabban sóhajtozik a didergős, tejszínű januári reggel.

– Jön a hajnal! – horkant fel Somorjai, és feltisztult tekintettel nézett az ablakok párás pihegésébe.

Tibor épp mögötte állt, és megremegett e szavaknál. Olybá tűnt neki, mintha az események és az emberek hirtelen új fényt kapnának, csodálatos, aranyló sugarakat, melyek behullanak a felnyílt ablakon, és mesebeli hőökké aranyozzák a kókadt fejű, borozó vendégeket. Sokat ivott volna? Vagy másvalamitől kótyagosodott volna meg?

A szalonban a fiatalok ellenállásra készültek. Jóska bőszen verte a zongorát, és mindnyájan dübörgősen ordították:

*Nem, nem, nem,
Nem, nem, nem,
Nem megyünk mi innen el . . .*

Cilike a kisszobába ment, hogy a tánc közben meglazult melltartóját megigazítsa, de egyszerre csak ott termett Török Pista is.

– Adja meg, amit ígért, Cilike – könyörgött Pista.

– Nem, nem lehet . . . valaki meglát . . . valaki bejöhet . . .

– Nem jön be senki . . . Cilike!

Elkapta a leány kezét, és magához vonta.

– De nem lehet . . . Hova gondol? . . . – tiltakozott a mosolygós szőkeség, és odasímult a szép szál legényhez.

Pista vadul hullott a szájára, és keményen szorította finom derekát.

*Rámás csizma hadd szakadjon el,
Csak a rózsám, az ne hagyjon el!*

A szalonban vígan és dacosan ropták a csárdást, ezért ezt a jelenetet csakugyan nem látta senki, csupán a falinaptár két vidám kilence-se nevetett boldog, cinóberpiros mosolygással.

Hajnalodott.

MARCI AZ ÓSZBEN

Mélyhitű individualista volt, sőt sokszor anarchista elveket vallott – ez már faji tulajdonság volt nála –, ezért nem tűrt semmiféle fegyelmet, parancsot, kötöttséget. Laza kapcsolatban volt a házzal, amelyben lakott, s melyet otthonnak nevezhetett. Rendszeretelenül járt haza. Ha enni kapott, szívesen elfogyasztotta az ételt, de ha nem kapott, az sem volt baj; kissé megmelegedett a konyhában, majd ismét nyakába vette a világot, elkóborolt messzi utcákon, kerítésekben és háztetőkön, benézett a poros, limlomos padlások pókhálós ablakain, a tyúkölakban megijesztette a bamba kiscsirkéket, a galambok is riadtan rebbentek fel, ha lomha alakját megpillantották a tetőn.

Pedig Marcitól ostobaság volt félni. Széld és pacifista lélek volt. Békeszeretetében talán a lustaság is szerepet játszott, mert minden mozdulata lassú és kényelmes volt. A véres harcot, a gyenge életek elpusztítását egyébként is ostoba, érzéketlen és felesleges dolognak tartotta. Mindössze kétszer történt meg, hogy remegő, beteg egér került az útjába. Marci kíváncsian nézegette a szaporán pislogó, halottmerek állatokat, akik oly törpéknek és jelentékteleneknek látszottak hatalmas, bozontos alakja mellett, azután egy-kétszer kíváncsiságból, biztatásképpen megpofozta őket. Mindkét esetben az egér mereven gurult tovább, mintha semmi élet sem lenne már benne, és Marci unott arccal ment tovább.

Neve átremegett a kerten:

– Marci! Marci!

Nem sietett. Ha éppen sétára készült, úgy hiába is kiabáltak, ő még arra sem méltatta a hívogatókat, hogy megálljon egy pillanatra, és figyeljen a hívó hangra.

Pedig jól tudta, hogy mindazok, akik a házban járnak, csodálatos, érthetetlen és végtelen hatalmi lények. Istenek. Éjszakát vagy nappal csinálnak. Ők adják az ételt, de meg is tagadhatják azt. Mindenütt ott lehetnek. Ajtók nyílnak az ő akaratukra. Lesújtó kezük nehéz és fájdalmas. Mikor hideg van, ők meleget csinálnak. Nagyon hatalmas lények, élet és halál felett uralkodnak, borzalmas és hihetetlen dolgokra képesek, és akaratukat mindenképpen keresztülvisszik. Törvényeik kegyetlenek.

Marci nem volt éppen istentagadó, elismerte az istenek hatalmaságát, de az istenek nem érdekelték. Érthetetlen és éppen ezért el-

lenszenves lények voltak számára ezek az óriások. Mint csökönyös individualista megvetette a törvényeiket. Főztjüket ugyan elfogadta, de a hálának semmiféle jelét sem mutatta. Igaz, hogy nem is kért tőlük semmit, mert kérni nem is tudott. Mikor a nyers húsokat verték a konyhaasztalon, vagy más evési lehetőség kínálkozott, nyugodtan felnézett az ételneműekkel babráló istennőre, nagy sárga szeme felnyílt, kemény öntudat dacoskodott benne. Sohasem kért, sohasem hízelgett, hanem mikor hosszúnak tűnt már a várakozás, néhány kurta, követelő hanggal adta az istenek tudtára éhségét. Cirmos és Cinka már más jellemek voltak! Ők sírtak, zokogtak, szájalmat kol-dultak, hízelegtek, hálálkodtak, doromboltak. Marci ezért sohasem vegyült társaságukba. Mindig távolabb állt tőlük, néha megvetéssel nézett le rájuk, máskor tekintete közönnnyel vagy fölénnyel surrant el felettük. Magának és magányosan élt, sem társaival, sem az istenekkel nem barátkozott.

Az istenek mégis szerették Marcit. Sokszor megsimogatták, rendszeresen valami ennivalót is adtak. Egy ideig tűrte a becézgetést, de azután megrázta bundáját, és sietett ki a szabadba. Milyen egyszerű is volt odakint! Nagyon szerette a szabadságot, különösen éjjel, amikor az istenek nyugovóra térnek, és puha, fekete bársony borul a tetőkre, a fákra, az egész világra. Marci hosszú, zezzugos utakat járt be ilyenkor. Nem mindig a szerelem űzi. A nők persze őt is érdekelték, bár ízlése kissé finnyás volt ebben a tekintetben. Legtöbbször messze kellett kóborolnia, míg egy magányos és neki is tetsző asszonyra akadt. Cirmost és Cinkát nem szerette, sohasem kívánta meg őket, sőt, inkább undorodott tőlük. Langyos tavaszi éjszakákon a kerftésen csúnya, gonosz szemű udvarlók ültek, és Cirmosékra várakoztak. Mikor azonban Marci távozni készült, ezek az ostoba gavallérok beléje kötöttek. Sokszor a füle lett véres, egyszer pedig a szeme is megsérült ebben az oktalán verekedésben. Marcinak ettől a naptól kezdve nagyon szomorú arca lett, bal szeme ugyanis állandóan könnyben úszott. Az istenek nézegették a szemét, nevettek, cirogatták. Marci fölöslegesnek tartotta ezt a nagy lármát. Ha megverték, és megsebesült, ez az ő dolga, az ő baja, ezen nem kell csodálkozni, gúnyolódni vagy sajnálkozni.

Marcit néha annyira bántotta az istenek és istennők körülötte csattogó raja, hogy jó ideig haza sem ment, mikor valami sebesülése támadt. Egy-két napon elhagyott, idegen padlásokon gubbasztott, ahonnan csak az éhség kergette haza.

Az istenek ugyan nem érdekelték, nem is nagyon törődött velük, mégis észre kellett vennie, hogy van egy istennő, aki sok megértéssel cirógatja, aki csendes, duruzsolós beszéddel babusgatja, és ha előtte vagy körülötte étel van, ő mindig kap belőle. Ez az istennő volt az első az istenek között, aki nem akarta őt idomítani, értelmetlen isteni törvényekre kényszeríteni, hanem tisztelte individualista világszemléletét, és megbocsájtotta szeszélyeit. Ha megrázta a fejét, az istennő rögtön abba hagyta a cirógatást, ha valahol letelepedett az istennő közelében, úgy sohasem zavarták az alvásban.

Marci magányos, különcködő lelke szeretni kezdte az istennőt.

Különösen a reggeli órák voltak kellemesek az istennő társaságában. Marci akkor tért haza, mikor hajnalodott. Vén bohémnek hívták és hitték, holott az éjszakát rendszeren elhagyott padlásokon, piszkos, csendes fáskamrákban töltötte – teljesen egyedül. Mikor az ébredő világ nem hagyta nyugodtan aludni, lassan, kényelmes léptekkel indult hazafelé. Sokszor fűreszpor, pókháló, tyúkpiszok vagy kulinász tapadt a bundájára, de Marci nem sokat törődött külsejével. A legritkább esetben mosakodott. Lompos és piszkos volt, mintha csakugyan rossz társaságban dőzsölte volna át az éjszakát.

Reggel halovány örömsajtalmak pirosodtak Marci sívár, árva lelkén. Az istennőhöz készült, aki olyankor még ágyban feküdt. Csak-hogy az ajtó legtöbbször csukva volt, miért is Marcinak várnia kellett. Leült tehát az ajtó elé, és várt. Mikor azonban bent zajt hallott, lassan feszegetni próbálta az ajtót, és húzta, erélyes hangon kért bebocsájtást. Az ajtó erre minden alkalommal kinyílt.

– Jó reggelt, Marcikám, jó reggelt!

Majdnem minden reggel ez volt a fogadtatás, Marci már jól ismerte az üdvözlő szavak zenéjét és ritmusát.

Az istennőnek az ágyba hozták a reggelijét. Marci ekkor már ott ült az ágyon, és mindig kapott valamit a csészealjában. Zsemlet tejjel vagy kávéba áztatva, esetleg tiszta tejet, néha vajjas zsemlet, amelyet az istennő kis falatokban nyújtott oda neki. Reggeli után Marci kényelmes, puha helyet keresett a paplan reddői között. Az istennő ugyan elhagyta az ágyat, de Marci azért nyugodtan aludhatott, amíg a konyhaszágú istennő el nem zavarta fekvőhelyéről. Marci ekkor átment a másik szobába, és a heverő két párnája között telepedett le. Sokszor istennője is odajött, de őt sohasem zavarta álmában. Marci érezte az istennő közellétét, érezte, hogy nyugodtan alhat, mert amíg pártfogója mellette van, addig senki sem fogja őt zavarni.

Marci jelleme idővel alaposan megváltozott. Az örökkön egyéni utakon járó, semmiféle törvényt és kötöttséget nem tűrő individualista lassan hűséges, alkalmazkodó szolgája lett egy istennőnek. Az abszolút szabadság eszméjéből sokat engedett. Az istenekről alkotott pogány hitét is revízió alá vette, néha dorombolással köszönte meg az istennő jóságát és gondosságát. Dacos közönye is megtört, sokszor érdeklődéssel figyelt fel az istenek szavára és mozdulatára, és szerette volna érteni szándékaikat, kiszámíthatatlanságukat. Lassanként tisztelni kezdte az istenek parancsait és tiltó törvényeit, mert belátta, hogy meddő és ostoba dolog ilyen hatalmas lények ellen küzdeni. Marci alkalmazkodó és megalkuvó lett, az idő múlásával feladta régi, merev, szélsőséges elveit.

Otthon ülő lett. Ennek főleg az volt az oka, hogy az istennő sokat fektült az ágyban, s így Marcinak kényelmes, biztos helye volt az alvásra. Aztán még igényesebb is lett idővel. A kemény, rideg, pókhálós fűkamrákban már nem felelt az alvás, hasonlóképpen nem feleltek azok a zagyva, piszkos falatok sem, amiket a konyhákban kapott. Cirmos és Cinka mohón, szinte paraszti módon falták, ő azonban hamar otthagya őket. Nemcsak az étel, de a társaság sem felelt.

Az istennő ágyában az ellátás javult és bővült. Reggelire Marci majdnem mindig fél csésze kávé kapott bőséges zsemlebélel. Megesett az is, hogy az istennő nem is evett, hanem mindenét Marcinak adta. Marci pár pillanatig hitetlenkedett: az ővé lenne mindez? Az istennő bólingatott, biztatón duruzsolt, és közelebb tolt a tányért. Keskeny ujjai megsimogatták Marci nagy fejét.

– Egyél, Marcikám . . .

Az utóbbi időben már az ebédet is odahozták az istennőnek. Marci szép, kövér húsokat kapott ilyenkor. Sokszor olyan bőségesen, hogy alig tudta elfogyasztani. Az istennő mosolygott rá:

– Egyél, Marcikám . . .

Így Marci majdnem az egész napot az istennő ágyában töltötte. Evés után nyugodtan aludhatott, mikor pedig felébredt, az istennő halkán, kedvesen beszélgetett vele. Marci erősen figyelt, de szűkös, szegényes értelme nem tudta megfejteni az isteni szavak jelentését. Csupán azt érezte, hogy az istennő ujjai kemények és forrók, mikor nyakát cirógatják, kaparásszák.

Voltak napok, különösen mikor kint esett az eső, és szél zörgette a zsalukat, hogy Marci el sem hagyta az istennő ágyát. Sőt, néhányszor éjjel is bent maradt. Ezek az éjjelek azonban nem voltak kelle-

mesek. Az istennő nyugtalanul hánykolódott ágyában, köhécsejt, sóhajtott, világot gyújtott. Marci az istennő lábánál kuporgott, és felpislogott. Mi történik itt?

– Jaj, Marcikám . . . – sóhajtott az istennő egynéhányszor nagyon halkan.

Marci felállott, felpúposította gerincét, kinyújtotta mellső lábait, és nyöszörögve homorított. Azután feljebb ment az istennő nagy, világlító szeme felé.

– Marcikám . . . – hápogta az istennő, és csontos kis keze tévetegeen babrált a lompos bundában.

Más istenek is jöttek, beszéltek, nyöszörögtek. Mintha az ő nevét is hallotta volna emlegetni. Azután csendet és sötétséget csináltak.

Reggel az istennő nem kapott reggelit, csak Marcinak hoztak be egy tányérka tejet. Marci nézett az istennő felé.

– Egyél, Marcikám . . . – suttogta az istennő szinte ólomszerűen.

Marcinak nagyon jó füle volt, ezért meghallotta a biztatást. Halkan, vigyázva lefetyelte a tejet, hogy a paplanra ne fröccsenjen. Már megtanulta és tisztelte az istenek pedantériáját.

Ebédkor Marcit a konyhába hívták, az istennő, úgy látszik, nem kapott ebédet. Marci azonban nem tudott Cirmossal és Cinkával egy tányérból enni, kiment a kertbe, felment a kerítésre, majd elköszált a háztetőkön. Valami furcsa nyugtalanság remegett belsejében, s ez a nyugtalanság kergette tovább és tovább a hűvösködő, őszi estébe. Este hirtelen úgy érezte, hogy most haza kell menni. Messze volt hazulról, s ezért szaladt, nagyokat ugrott, csakhogy mielőbb hazaérjen. Nyugodt, méltóságos léptei helyett valami ideges, lihegő tempót diktált ösztöne.

Sietett be az istennőhöz. Az ajtót éppen nyitva találta. Az istennő nyugodtan feküdt, és szemei felcsillantak.

– Marci . . .

Hangja talán még halkabb volt. Marci szerényen nyugodt helyet keresett az ágy alsó részén. Nemsokára sötétet csináltak az istenek, és nyugodt éjszakát ígért az istennő.

De az istennő nem maradt sokáig nyugton, szólt valamit, mire ismét világosság lett. A többi istenek mind ott voltak az ágy körül, sőt, jött egy rossz szagú idegen is. Nyugtalan, sietős szavak rebbentek szerteszéjjel. Marci felnézett, és értelmetlen tekintettel ámulva a nagy, nyugtalan zavartságot. Mi van itt mégint?

– Sicc! – kiáltotta az egyik isten, és keményen, kegyetlenül rávágott Marci hátára.

Marci leugrott az ágyról. Talán még sohasem kapott ilyen csúnya, sajgó ütést, gerince égett és lüktetett. Kiment a szobából, az ajtót nyitva hagyták. Kint finom őszi eső gyöngyözött.

Marci lassú, lomha lépésekkel taposta az avart, majd felugrott a kerítésre, és búsan, kókadtán leült a kőfalra. Bundája csendesen ázott, de nem bánta, sőt, jólesett ez a hideg eső: az ütés sajkása lassan csillapodott. Bent a házban nagy volt a zaj, fények égtek, az ajtókat csapkodták, az istenek hangos szóval és jajjal jöttek-mentek. Marci nagyon szűknek érezte értelme határait. Ennek az éjjeli sürgés-forgásnak éppúgy nem tudta okát adni, mint annak a kegyetlen ütésnek, amit az előbb reá mértek. Zavarodottan, réveteg szemmel gubbasztott a nyirkos éjszakában. Mintha valami sötét ládába lenne zárva: felébredt érdeklődése, fellángolt szeretete megrekedt az értelmetlenség titokzatos falai között.

Reggel, mint rendesen, útnak indult az istennő szobája felé. Az ajtó be volt zárva. Fel szeretné feszteni, de sehogy sem megy. Kurtán, panaszosan kéri bebocsájtását. Csend. Sokáig várakozik, az idő lassan, hidegen folyt el mellette. Végre egy isten sietve jön, és nyitva hagyja az ajtót. Marci hirtelen besurran.

Az istennő nincs az ágyában, sőt paplan, vánkos, lepedő sincs az ágyon. Hol lehet?

A szomszéd szobában sokan vannak. Marci nem szereti a társaságot, mégis bemegy, úgy érzi, hogy ott kell lenni az istennőnek, az ő istennőjének. S csakugyan, mintha ott fenn feküdne.

– Marci! – zokog valaki az istenek közül, és a többi isten is feléje fordítja tekintetét. Van, aki meg akarja cirógatni. Marcinak azonban nincs kedve az enyelgésre, ő az ő istennőjéhez jött, a többi istenekhez semmi köze sincsen. Mereven bámul fel az asztalra, ahol az istennőt sejtí. Körülötte gyertyák égnek remegő, sárga fényvel, lent pedig csupa virág minden. Marci biztos helyet keres magának a virágok mögött, ahová nem jutnak az istenek lábai. Vár, vár, az istenek beszélnek, sírnak, topognak, az idő észrevétlenül ömlik tova, Marci lelkében valami kába bizonytalanság remeg, sehogyan sem érti ezeket a rendkívüli eseményeket. Miért van mindez? Mennyi újság, furcsaság és érthetelenség tegnap óta!

Csend lesz. A nagy hallgatás fesztelenebbé teszi, kíváncsisága fellobban: hátha megtudhat valamit? Lassan előjön, és körülnéz. Senki sincs a szobában csak az istennő, a gyertyák és a virágok. Nem sokat fontolgatott, hanem hirtelen felugrott az istennőhöz. Az is-

tennő sárgán, hidegen, hunyt szemekkel feküdt, és valami csúnya, facsarós szag áradt belőle.

Marci összereszt, a borzalom végigcikázott idegein. Hirtelen leugrott, de ijedtében kintfelejtett körme végighasftotta az ezüstsűrke szemfedőt.

A sejtalem sápadt lángja mintha kis fényt szórt volna széjjel, mint ha megérett és megértett volna valamit. Kábult fejjel, tétova léptekkel dülöngött az őszi kertben. Felugrott a kőfalra, és ott próbálta megérteni az élet borzalmait. Az ősz ölében tartotta, sőt, mintha belül is szállást csinált volna magának: eddig soha nem érzett fanyar fájdalom busongott lelkében. Megint úgy érezte, hogy valami sőtét, nyirkos kamrában van bezárva, és hiába döngeti csempe, suta miértjeivel ezeket a kegyetlen, fekete falakat, senkitől, semmitől nem kap fényt vagy feleletet. Alaktalan sejtelmek és borzalmak gomolyogtak lelkében, mint gigászi rémek elhagyott, orkános éjszakában.

Mi történik itt?

Mintha egy pillanatra az értelem hályogos lámpásával észrevette volna, hogy az élet és a halál széjjelválik, mint a fény és az árny. Szél süvített végig a kopaszodó fákon, és felborzolta lompos, mállott bundáját. Az ősz alattomosan, hangtalanul összeszorította a szívé, és Marciból rekedt, elnyúló panasz buggyant ki.

Kissé felnyitotta szemét, bal szeme most is könnyes volt. Körülötte hintázva hullottak, hullottak a falevelek, és halk, ájult zizzenéssel simultak bele az avar aranyárga szőnyegébe.